

Stát a ekonomika

Cílem nedávno vydané knihy Ronald Coase a Ninga Wang je vysvětlit, „jak se Čína stala kapitalistickou zemí“, avšak vysvětluje něco, k čemu nikdy nedošlo. Čínská ekonomika je *přesně* to, co o ní říkají čínští vůdci: socialistická tržní ekonomika. Je to socialistická ekonomika, ve které jsou významným způsobem využívány tržní mechanismy. Je to tržní ekonomika s rozsáhlým státním vlastnictvím a řízením.²³

Tržní mechanismus v první řadě funguje na základě soukromého vlastnictví. Asi polovinu ekonomiky, měřeno produkcí, vytvářejí podniky v soukromém vlastnictví, většinou se jedná o malé či středně velké rodinné firmy.²⁴ Je to syrový kapitalismus ve stadiu zrodu, který je navštěvníkům zjevný. Ti se pak vrací domů a šíří příběh o tom, že Čína se stala nejen kapitalistickou, ale dokonce ultra kapitalistickou. A dokonce nepřivátí firmy jsou součástí tržního kontextu. Státní podniky byly zbaveny svých předchozích sociálních povinností a většinou je jejich cílem ekonomický profit. Což spolu s důsledky racionalizace – masivním snižováním počtu menších podniků a zástupy pracujících, ze kterých se stávají nezaměstnaní – vede k tomu, že státem vlastněný sektor se stal vysoce rentabilní. Od konce devadesátých let se většina státem vlastněných podniků stala zisková a jejich zisky přesáhly ztráty ztrátových podniků.²⁵ Trhu bylo umožněno, aby hrál větší roli

²³ Důležitým zdrojem k poznání čínského národního hospodářství je zpráva *China 2030*, kterou vypracovala Světová banka a Vyzkumné vývojové středisko čínské Státní rady. Je obsáhlá, důkladná, detailní, nabitá fakty a kritiká. A je také informativní, pokud jde o to, co v ní bylo vyprodukováno oficiálním státním výzkumným střediskem, a tedy také ukazuje rozsah možné oficiálně schválené kritiky. Viz také Knight a Ding, *China's Remarkable Economic Growth*, a pokud jde o relativní sílu a slabost ekonomického modelu viz Huang, *Capitalism with Chinese Characteristics*.

²⁴ Rozdělení na privátní a veřejný sektor ekonomiky není jednoznačné. Veřejné podniky mohou být vlastněné státem nebo vlastněné lokálními či místními orgány. Ve značné míře existují smíšené podniky se soukromými neveřejnými zájmy a zapojené do státního sektoru, a mnoho podniků je vlastněných státem jen částečně. Moje rozdělení hospodářství půl napůl mezi soukromý a veřejný sektor je jen odhad, stejně jako tomu je u většiny statistických údajů o ekonomice Číny, nicméně se jedná o dost dobrou aproximaci.

²⁵ Knight a Ding, *China's Remarkable Economic Growth*.

v určování cen, a jak tvrdí vedení, je jeho úmyslem, aby se prostředí stávalo stále větší měrou tržní. Jednou cenou, která byla deregulována, byla cena bydlení, jež ihned poté vyletěla vzhůru. Čínští střadatelé tak vynaložili většinu svých úspor na bydlení. Rodiny, které zavčas zprivatizovaly své byty, obrovsky profitovaly z prudce stoupajících cen.

Mimo oficiální státem vlastněné banky existuje šedý sektor kvaziprivátního bankovníctví – většina z něj je po formální stránce ilegální. Nabízí investorům vyšší zhodnocení, než jakého by dosáhli v bankách, a vypůjčovatelům nabízí úvěry, ke kterým by se normálně nedostali. Jedná se o nebankovní trh řízený finančními „nástroji“ (jež jsou nicméně provozovány ve spolupráci s bankami, které vlastní stát, jenž současně zakazuje nebankovní financování jako prostředek ochrany státem vlastněných bank), které poskytují trusky, produkty spravování majetku (WMP) a půjčky v cizích měnách. To vše představuje na neregulovaném trhu vysoce rizikových financí prostředky pro věčně po úvěrech lačnící podnikatele a místní vlády. Tento trh tedy zajišťuje v ekonomice třetinu či více všech úvěrů a v posledních letech divoce roste v odhadovaném ročním obrátu asi 30 procent. Dokonce i vesnická úvěrová družstva, jejichž operace jsou podle zákona omezeny jen na jejich členy, zasahují do vysoce rizikového šedého bankovníctví.

Státní kontrola zaprvé probíhá prostřednictvím veřejného vlastnictví a prostřednictvím preferencí, které jsou poskytovány veřejným podnikům v oblastech udělování úvěrů, zdrojů, surovin, energie a smluvních podmínek s konkurencí. Zbývající polovina ekonomiky je ve vlastnictví státu nebo orgánů na lokální úrovni. Ty v odpovídajících podnicích vystupují jako jejich většínový či částečný vlastník. Tento sektor zahrnuje přibližně 120 velkých státních konglomerátů, státní banky a nesečné množství podniků vlastněných městy a vesnicemi, firmy „strategického sektoru“ („strategické sektory“ zahrnují oblasti obrany, energii, ropu, petrochemikálie, telekomunikace, uhlí, civilní letectví a železniční a vodní dopravu) a mnoho firem „klíčového průmyslu“ („klíčový průmysl“ zahrnuje strojírenství, výrobu automobilů, informační technologie, stavebnictví, ocelářství, kovodělné podniky a oblast chemie). Veškerá půda je ve veřejném vlastnictví, městské pozemky jsou vlastněny státem a zemědělská půda družstvy. Podle ústavy nemůže být půda prodávána nebo kupována, avšak „právo na využívání půdy může být převáděno“. Velké banky jsou vlastněné coby většínovým vlastním státem, ovšem částečně mohou být také vlastněny nestátními či zahraničními subjekty, a to

včetně čtyř největších, kterými jsou Čínská banka, Čínská průmyslová a obchodní banka (měteno aktyví se jedná o největší banku na světě), Čínská zemědělská banka a Čínská lidová stavební banka. Existují i malé, nestátní banky, které jsou na rozdíl od státních bank více přístupné privátnímu sektoru, ale ty tvoří jen minoritní část bankovního sektoru. Míra účasti zahraničních bank v bankovníctví je nepatrná. Úvěry zůstávají hlavním způsobem navyšování kapitálu na rozdíl od akcií a cenných papírů. Čínská ekonomika je obvykle charakterizována jako „úvěrově pružná“. Funguje na základě dluhů, které nejsou na úrovni podniků a domácností o nic menší než na úrovni lokálních vlád a místní správy. Prostřednictvím kontroly bankovního sektoru stát kontroluje rozhodující strukturální trendy většiny ekonomiky. I přes nárůst šedého bankovníctví mají státní orgány moc k tomu, aby rozhodovaly, jaký průmysl a které oblasti budou rozvíjeny a které utlumovány, což je moc, kterou stát rozsáhle využívá. Veřejné podniky do určité míry soutěží jeden s druhým, ale jsou také chráněny před cizí konkurencí. Přestože v Číně existuje velký privátní kapitalismus, jak fyzický, tak fiskální kapitál je v drtivé většině vlastněn státem nebo pod státní kontrolou. Když v roce 2013 David Cameron navštívil Čínu, aby žádal o čínské investice do britské jaderné energetiky a vysokorychlostní železnice, byl to čínský stát, u kterého žebromil. Odpověď mu bylo, že se investice připravují. A byl to právě čínský stát, kdo mu tuto odpověď dal, konkrétně ústy ministerského předsedy Li Ke-čchianga při jeho reciproční návštěvě Velké Británie v roce 2014. Takže to nejsou čínské zájmy, ale čínský stát, který ochraňuje svoji energetiku a železniční dopravu jako „strategické sektory“, a bude to čínský stát, kdo se stane spolutvůrcem britské strategické infrastruktury.

Důležité ceny jsou i nadále stanovovány administrativně, čímž se značně liší od potenciálních tržních cen, což se týká také cen bankovních úvěrů a bankovních úrokových sazeb. Navíc stát kontroluje hospodářství prostřednictvím intervencí v privátním sektoru pomocí jak přímých administrativních intervencí, tak administrativního schvalování, hlášení, kontrol, uzavírání a v průmyslu také intervencují a směrniciemi její řídí rozličné vládní agentury na ústřední a lokální úrovni, přičemž bývají často ve sporu.

Dalším poněkud těžkopádným způsobem státní intervence je vysoká míra zdanění korporací. Podniky, které dodržují zákony, platí ke mzdě ještě vysoké sociální příspěvky. Ty zahrnují obvyklé příspěvky zaměstnavatelů. Různé formy sociálního pojištění, podpurné příspěvky na bydlení, příspěvky

Svaz tělesně postižených občanů a různé příspěvky oficiálním odborům. Tyto poplatky se liší podle lokalit a představují dodatečný náklad ve vyšší přinejmenším 40 procent mzd, a často i více.

Vrchol státní kontroly podnikání, což je důležité, představuje státostřana, která kontroluje hospodářství prostřednictvím stranických orgánů. Privátní ekonomika tak není v řádném skutečném významu slova opravdu nezávislá, ale funguje rozličnými způsoby pod kontrolou státostřany a je integrována do překlenovacího kontrolního a řídicího systému. Existuje symbióza mezi veřejným a soukromým. Je to stát, kdo umožňuje soukromé podnikání, a podnikatelé dobře vědí, že možnosti, které mají, jsou dány benevolencí státu.²⁶ A tak opozice, která vůči modelu státostřany existuje, nepochází z řad podnikatelské komunity.

Třebaže sledovaná politika má směřovat ke stále většímu prostore, někteří pozorovatelé si povšimli toho, že stát nedávno „znovu zasáhl“ do ekonomiky. Vládní stimulační balíček z roku 2008, určený pro státní podniky, fakticky představoval příspěvky v hotovosti a úvěrech. A v menší míře byl zopakován v roce 2014 jako odpověď na zpomalující se růst – a opět v roce 2015 v reakci na krach na burze, který spustil další pumpování veřejných finančních prostředků do investiční mašinerie, přinejmenším na chvíli. Nazýváme to kvantitativním ulehčováním s čínskými rysy. Na počátku devadesátých let byly v leteckém průmyslu deregulovány ceny, ale když to vedlo k oslabení pozice tří velkých, státem vlastněných leteckých přepravců, bylo v tomto oficiálně „strategickém sektoru“ na konci devadesátých let znovu zavedeno administrativní určování cen. Což umožnilo těmto třem přepravcům získat zpět dominantní postavení na trhu (touto trojicí je Air China, China Eastern a China Southern). Boom cen bydlení, který nastoupil, poté co se z bydlení stalo zboží, a následná nedostupnost bydlení přinutily vládu, aby kolem roku 2010 oživila politiku sociální bytové výstavby. Na začátku roku 2014 byly oznámeny plány na konsolidaci většiny venkovských dolů na železnou rudu do jednoho velkého, státem řízeného konglomerátu. Kolem hlavního města vzniká provincie „trojněstí“, kterou tvoří Peking, Tchien-ťin a Chej-pej (se 130 miliony obyvatel). Jedná se o projekt, který zahrnuje uzavření či přemístění tisíců firem a veřejných organizací a změny v příslušné a doposud nedostatečně

²⁶ V dodatku k ústavě z roku 1988 se praví, že „stát umožňuje existenci a rozvoj privátního sektoru ekonomiky... jako doplňku socialistické veřejné ekonomiky“.

infrastruktury a službách. Celý projekt reprezentuje udivující ukázkou myšlení typu shora dolů, vlastního direktivní ekonomice a jejím možnostem.

Čínská ekonomika je pevně integrovaná do státního zřízení, má daleko k tomu, aby se od něj osamostatnila. Během období rychlého ekonomického růstu státní sektor namísto toho, aby chřádl, rostl mnohem rychleji, než bylo tempo růstu hrubého domácího produktu (HDP, resp. GDP). Ekonomika je poháněná investicemi a investice jsou poháněny zadlužováním. Tato investiční mašinerie je provozována státem prostřednictvím státních podniků, státního kapitálu, transakcemi se státními pozemky, státními bankami a státními úvěry. Oblíbený realitní magnát Wang Tien-lin, který se stal z řadového státního úředníka nejbohatším člověkem v Asii, prohlašuje, že jeho konglomerát Wanda Group prosperoval dodáváním toho, čeho se dožadovali cizířadostiví straníční úředníci: Vybrali si mezi vývojovými trendy na trhu s nemovitostmi, které pohaněly ekonomický růst a současně podporovaly jejich kariéry. Na oplátku, jak říká, mu úředníci poskytli právo využívat půdu a pozemky za ceny, které byly daleko pod úrovní cen, jaké museli platit jeho konkurenti. A nepochybně také napomáhalo, že „příbuzní některých nejmocnějších politiků země a jejich obchodní partneři vlastní podstatné podíly v jeho společnosti“.²⁷

Čína je direktivní ekonomika, socialistické tržní hospodářství, přičemž je třeba tlustou čarou podtrhnout slovo „socialistické“ a jen lehounce slovo „tržní“. Zahraniční návštěvníci v úžasu ztrácejí na světa a třpyt Šanghaje a před svými očima vidí Čínu jako zemi nového kapitalismu – aniž ovšem tuší, že Šanghaj se vyznačuje výjimečně malým soukromým sektorem (měřeno produkcí připadá na veřejný sektor v Šanghaji 80 procent) a že to, co obdivují, je jen pozlátko státního, a ne soukromého kapitalismu. V mrakodrapech se nachází značný počet soukromých podniků, avšak kapitál spočívá ve státních rukou.

Jistě, existuje prostor vně veřejného sektoru určený pro soukromé podnikání jak Číňanů samotných, tak cizinců, kteří jej s potěšením zcela zaplnili – a je to ohromný prostor. V provozu je asi 10 milionů soukromých podniků, většinou se jedná o malé a středně velké rodinné firmy, jen pár jich je větších. Proč ne? Je to přece režim, který vládne udělováním odměn. Navíc privátní podnikání přispívá k hospodářskému růstu a poskytuje pracovní místa, což je pro stát prospěšné. A otevírá to ekonomické příležitosti, což je

²⁷ *New York Times*, 28. dubna 2015.

pro stát také prospěšné. Umožňuje to přítliv zahraničních investic, které přinašejí zahraniční kapitál. Nicméně soukromé podnikání zůstává prospěšným veřejné ekonomice jako druhotný sektor. Dokonce výhradně soukromíky vlastněné firmy nejsou osvobozeny od kontroly státostrany. Soukromí podnikatelé masivně a ze strategických důvodů vstupují do komunistické strany a většina privátních firem, nepochybně ty, které mají jistou velikost, podporují zakládání místních stranických výborů Všečínským odborovým svazem a jsou organizovány ve Všečínském svazu průmyslu a obchodu, což jsou dva další z mnoha orgánů státostrany.²⁸

Ekonomika je otevřená zahraničnímu kapitálu a v posledních letech přitahovala nejvíc přímých zahraničních investic na světě s výjimkou Spojených států. Ale ve stejné době zůstávalo notoricky obtížné, aby se do ní dostaly zahraniční podniky. News Corporation mocného mediálního magnáta Ruperta Murdocha se pokusila vstoupit na čínský mediální trh, ale nebyl jí povolen přístup (jakkoliv se čínským vůdcům pokoušel vlíchnout a tláčit na něj). Americká banka JPMorgan Chase stejně jako ostatní zjistila, že proniknout na čínský trh jde těžce, proto si začala najímat „princátka“ (děti vysokých stranických představitelů) a přátele vlivných postav a teprve pak se jí tam pro podnikání otevřely dveře, které byly předtím zavěšené (avšak tímto přístupem si doma vysloužila vyšetřování kvůli používání korupčních praktik, což je podle amerických zákonů nelegální). V listopadu 2012 Caterpillar, jedna z největších amerických společností, která má ohromný mezinárodní dosah a v této oblasti větší zkušenosti než většina jiných, zjistila, že zakoupila prakticky zaniklou společnost na produkci strojů pro těžební průmysl, čímž naplnila kapsy národních a zahraničních investorů, částečně z toho důvodu, že byla neopatrná a přehnaně chtěla získat si opěrný bod v čínském důlním průmyslu, a částečně proto, že byla oklamána ohledně podnikání společnosti a jejích financí. V polovině roku 2013 oznámil ohromný maloobchodní řetězec Tesco, že vzdává pokus prosadit se na čínském trhu pod svojí vlastní značkou a namísto toho se jako menšinový podílník připojí k čínskému maloobchodnímu řetězci a bude obchodovat pod jeho jménem. Čínský trh s cennými papíry je fakticky uzavřen pro přímou účast zahraničních investorů, i když pro jejich přístup na konci roku 2014 vznikla

²⁸ Ke vztahům stát – podnikání viz Dickson a Chen, *Allies of the State a Tsai, Capitalism without Democracy*.

zadní vrátka, jež jsou známa jako „the Shanghai-Hong Kong Connect Link“, což je schéma kooperace mezi Hongkongem a šanghajskou burzou, umožňující nečínským investorům jistý, byť omezený a komplikovaný přístup na šanghajskou burzu cenných papírů skrz hongkongskou burzu (a současně umožňuje čínským investorům snadnější přístup na hongkongskou burzu). Jako součást probíhajících ekonomických reforem oznámila v říjnu 2014 centrální banka plány, které by umožnily čínským občanům investovat do zámořských cenných papírů a majetku, stejně jako by měly umožňovat národním společnostem prodávat akcie denominované v *jiánech* do zahraničí. (Nicméně v Pekingu existují vždy nějaké „plány“ a my, kteří se pokoušíme sledovat situaci zvenčí, nikdy skutečně nevíme, kolik z nich se uskuteční, pokud vůbec nějaký, anebo kdy se tak stane.)

Tato podivná ekonomika, která je sice navenek působivá, ale uvnitř velmi těžkopádná, má před sebou ještě dlouhou cestu, kterou musí urazit směrem k modernizaci. Ekonomika zajišťuje od 800 do 900 milionů pracovních míst. Asi třetinu z nich tvoří pracovní místa v zemědělství. Práce v tomto sektoru se vyznačuje nízkou produktivitou, nájemní rolníci pracují na kolektivně vlastněné půdě v časově omezených kontraktech, většinou se jedná o 40 let. Rolníci tvoří velký podíl celkové pracovní síly, ale o nich slyšíváme při standardních popisích čínského impozantního vývoje jen málo.

Následující třetinu pracujících tvoří migranti či z jiného hlediska neregulérní pracovníci, kteří jsou státními pravidly vytlačeni do pozice druhorádých občanů. Zbytek tvoří poslední třetinu pracovní síly, jedná se o regulérní zaměstnance či pracující v podnikání v moderním sektoru, z nichž opět asi třetinu tvoří pracovníci veřejného sektoru. Dle všeobecného mínění má tato ekonomika ve velkých městech na východě sice fasádu modernosti, ale ve skutečnosti k ní má daleko, její vývoj zčásti oslabuje nouze a zaostalost.

Neexistuje zde jediný jednotný trh práce, ale fakticky tři separátní, přičemž mobilita mezi nimi je omezená. Navíc je toto rozdělení regulováno registračním systémem domovské příslušnosti. Každý Číňan je registrován, což stanovuje, kam geograficky přísluší, to je známo pod označením *chu-kchou* (*hukou*). Zkrátka a dobře člověk je registrován v místě, kde se narodil nebo vyrůstal, a toto zaregistrování trvá po celý život. Pokud jste zaregistrován na venkově, jste občanem z venkova a tomu odpovídají i vaše nároky a práva. Pokud máte městské *chu-kchou*, máte zcela jiná

práva a nároky. Toto tvářející rozdělení na město a venkov bylo a zůstává jedním z rysů Čínské lidové republiky. V zásadě není nemožné změnit si *chu-kchou*, pouze za striktních a omezujících podmínek. Na základě stávajícího vládního plánu urbanizace se předpokládá, že bude urbanizováno a získá tak městské *chu-kchou* 100 milionů obyvatel, což ale neznamená, že se budou moci usadit v konkrétním městě na základě vlastní volby.

Systém domovské příslušnosti, stejně jako všechno ostatní, podléhá v současné kultuře administrativních reforem neustálé revizi. V roce 2014 bylo oznámeno, že stávající rozdělení a označení na „zemědělské“ a „nezemědělské“ bude zrušeno, což, jak se zdá, už fakticky v určitých částech země funguje a dodatečně se v nich oficiálně implementuje. Některé komentátory to vedlo k tomu, že začali do světa vytrubovat „konec *chu-kchou*“, ale něco takového se neděje. Je to jen symbolické, pokud rovnou naprosto nedůležité opatření, spočívající jen v tom, že oficiální označení osoby jako „zemědělské“ začalo být vnímáno coby hanlivé. Jednotlivci už možná neponesou toto označení, ale každý bude mít i nadále určenou místní geografickou příslušnost. Jestliže bude přináležet do vesnické komunity, bude mít i nadále vesnická práva a nároky. Takže pokud bude člověk žít a pracovat ve městě, ale jeho *chu-kchou* bude venkovské, jeho práva a nároky zůstanou i nadále takové, jaké měl ve své venkovské obci.

Přetrvávání tohoto registračního systému, ve kterém se předpokládá, že lidé budou žít svoje životy v místě, kde se zrodila náhodou narodili, se může v ekonomice mobility zdát iracionální. Ale fakticky systém tvoří součást celého čínského modelu. Čínský ekonomický růst totiž potřebuje armádu levných pracovníků-migrantů. A je to právě systém *chu-kchou*, který vytvořil migrující pracovní sílu s čínskými rasy, což zajišťuje i jeho pokračování. Centra vývoje potřebují mít přístup k levné pracovní síle a nepotřebují mít dodatečné náklady, které by vznikly na základě toho, že by migranti získali městská práva a nároky. Velká města potřebují kontrolovat úroveň a kvalitu migrace, což jim umožňuje právě systém *chu-kchou*. Migranti se nemohou volně přesouvat do městských oblastí, ale musí požádat o povolení k pobytu. To sice nemusí být ve všech oblastech vyžadováno, ale je z racionálních důvodů vyžadováno ve velkých městech, aby mohla kontrolovat počty a vybírat migranty na základě vzdělání a jmění. Někdy se tak děje pomocí bodovacího systému ne nepodobného tomu, který využívají některé země, aby kontrolovaly příliv migrantů.

Registrační systém domácností takéž tvoří součást kontrolní funkce státu. Rozděluje společnost do různých subkategorií, dělí pracující obyvatelstvo a brání solidaritě venkovských a městských pracujících a vůbec solidaritě dělnické třídy. Zahnutí všech Číňanů do registru současně definuje jejich práva a povinnosti a umožňuje státu, aby po nich požadoval nošení identifikačních karet, které obsahují detailní osobní informace. Systém *chu-kchou* není jen nějaký výstřední doplněk čínského modelu, je to jeho integrační součást, která umožňuje, aby systém jak ekonomicky, tak politicky fungoval.

Model je celkově výlučný a jediný svého druhu. Nikde jinde není zemědělství tak ultra socialistické v tom smyslu, že by půda byla vlastněna a spravována kolektivně. Nikde jinde stát neřídí investice prostřednictvím svých vlastních bank a nikde jinde podniky po území celého státu nerozšiřují síť dálnic, železnic, letišť, ohromných přístavů, mrakodrapů, nákupních středisek a tržišť, aby pak stát neposkytl volnost svobodnému podnikání a neumožnil do této infrastruktury vdechnout život a další růst. Nikde jinde veřejní i privátní ekonomičtí aktéři nefungují jak pod regulací ze strany státu, tak pod kontrolou strany. Nikde jinde není trh práce segregován všudyprůtomným byrokratickým instrumentem, jako je systém *chu-kchou*. Stejně jako státotrasa není jako žádný jiný stát, ani socialistická tržní ekonomika není jako žádná jiná ekonomika na světě. Čína je jiná nejen po politické stránce, ale i po ekonomické. Nicméně vzťahy stát–ekonomika se během několika uplynulých dekad reforem značnou měrou proměnily, otevírání trhu poskytlo nestátním ekonomickým hráčům mnohem větší prostor. Očekává se, že postup reformy se v tomto smyslu – nárůst podílu trhu – s nástupem silového vedení po roce 2013 zrychlí a zintenzivní, ale ani nejlépe informovaným pozorovatelům není jasné, zdali a jak k tomu dojde. Tržní reformy implikují uvolnění státní kontroly, avšak to může být pro vedení, které má kontrolu jako dominantní prostředek řízení v genech, těžko stravitelné sousto. Tato obtíž se plně projevila, když v červnu a červenci 2015 došlo ke krachu na čínské burze. Během tří týdnů od poloviny června trhy ztratily třetinu své hodnoty, zatímco v předcházejícím roce svoji hodnotu více než zdvojnásobily. A poté dále padaly, navzdory energickým pokusům vlády ceny stabilizovat. Boom byl podporován vládou a povzbuzován v oficiálních médiích, částečně usnadněním prodeji akcií státních podniků. Obyvatelstvo zareagovalo a v okamžiku krachu měla možná většína městských domácností investice v akcích a stala se jejich držitelem, ať už přímo, nebo nepřímo prostřednictvím „produktů spravování majetku“.

Investoři, kteří vstoupili do hry burzy, udělali dobře, ale miliony převážně malých spořitelů a dlužníků, které tak učinily později, masivně ztratily.

Trh s cennými papíry není v čínské úvěrově pružné ekonomice tak důležitý, jako je v „normálních“ kapitalistických ekonomikách. Tedy krach burzy nejspíš, pokud jde o makroekonomické ukazatele, moc neznamená, ale znamenal mnoho pro vnímání stavu ekonomiky. Boom a krach nejsou něčím, k čemu by v socialistické tržní ekonomice mělo docházet. Náhlý sestup proto vedl k řadě podstatných otázek na vnitřní logiku a pevnost ekonomiky. Vláda zareagovala nemotorně a zpočátku se pokoušela pokles zastavit, pak to vzdala a namísto toho se pokoušela stimulovat poptávku svými obvyklými triky, jako je uvolňování poskytování úvěrů, které by měly stimulovat zvýšení rozsahu půjček, což je ale v první instanci součástí celého problému. Vše pak vypadalo jako zachvat paniky a neschopnost.

Jedním z důsledků také může být zastavení či odložení reformem. Dalším pak ztráta důvěry investorů do cenných papírů jak na národní, tak mezinárodní úrovni a obecně ztráta důvěry v celou ekonomiku. Spotřebitelé se přes noc stali mnohem opatrnější v zacházení se svými penězi. Ekonomický růst, který už tak byl v sestupné části trajektorie, a šok otevřely lidem oči a odhalily jim slabé stránky čínské ekonomiky a jejího řízení, jež mnozí po dlouhou dobu považovali za převážně silné a pevné. A pravděpodobně také ořádal sebedůvěrou vedení v jeho schopnost kombinovat tržní reformy a kontrolu direktivně řízené ekonomiky a ve schopnost distribuovat pod svoji kontrolou odměny. A nejspíš také ořese důvěrou střední třídy ve schopnosti strany jim tyto odměny zajistit. Pokud k tomu dojde, pak ořesená důvěra této části obyvatelstva, která režimu důvěřovala, protože se spolehla na to, že dokáže dobře řídit ekonomiku, bude poslední obětí recese. Krach na burze byl tvrdou připomínkou toho, že čínská ekonomika závislá na zadlužování je méně silná, než se mělo za to díky nafouknutým statistickým velikostem hrubého domácího produktu a rovnováže trhu a kontroly; že má daleko k tomu, aby zůstávala stabilní.

Ekonomický růst

Není pochyb o tom, že v určitém období čínská ekonomika prudce rostla, ale jednalo se o snadný a lehký začátek. Ekonomika, která se znovu zvedá z trosk, bude růst, pokud tomu nezabrání nová pohroma. Existuje ještě další

činitel, který podporuje čínskou ekonomiku, totiž skutečnost, že doposud byla její křídla nadlehčována demografickým vývojem, který jí zajišťoval ohromnou zásobu levné pracovní síly, ze které mohla čerpat.

Avšak my nevíme, jak silná ekonomika opravdu je či do jaké velikosti vlastně vyrostla. Oficiální statistiky nejsou spolehlivé, částečně proto, že místní úřady statistiky ve svých prospěch falzifikují. Oficiální součet hrubého domácího produktu (HDP) jednotlivých provincií je asi o 10 procent vyšší, než je udáváná výše HDP na celonárodní úrovni. Stejně tak nejsou v souladu statistiky z různých vládních agentur a provincií. Nehledě na to, že existují dvě čísla velikosti HDP, která se od sebe liší, neboť jedno je stanoveno „produkcí metodou“, zatímco druhé je vypočítáváno „nákladovou metodou“. Čína se může doboře stát druhou největší ekonomikou na světě, ale dokonce, i když oficiální statistiky nelžou, produkuje jen asi 10 procent celosvětového HDP, zatímco její populace tvoří 20 procent globální populace. V číslech vztažených na osobu představuje čínský průměrný příjem přinejlepším šestinu příjmu ve Spojených státech, jejichž ekonomiku prý čínská dohání.

Ohromný růst nyní končí a začíná být chápán správně, totiž jako relativně krátké období zotavování se. Růst zpomaluje a bude i nadále zpomalovat. Populace už neroste jinak než rostoucí dlouhověkostí. Porodnost v rámci celého státu činí 1,6 nebo 1,7 dítěte na ženu, ve městech klesá pod hodnotu 1 a ve velkých městech dokonce pod 0,7 dítěte na jednu ženu. V následujících patnácti letech se podíl obyvatel, kterým je šedesát a více, zvýší ze 14 na 25 procent. Právě když je ekonomika závislá na velikosti lidského kapitálu, jeho velikost se začíná zmenšovat.

Měření čínské ekonomiky zjevně není jednoduchou záležitostí a existuje mnoho důvodů, ne nutně konspiračních, proč mohou být statistické údaje nejisté. I když jsou data o ekonomické síle a růstu často všeobecně akceptována, například mezinárodními agenturami, a nekriticky reprodukována v mezinárodním tisku a obdivovateli čínského modelu, ekonomové si uvědomují, že jsou pouze orientační.²⁹

Pokusy o „korekci“ oficiálních čísel přinesly různorodé výsledky. Poradenská firma Rhodium Group publikovala v roce 2015 zprávu, ve které navrhovala

²⁹ V průzkumu u amerických ekonomů, který provedl *Wall Street Journal* (uveřejněno 1.1. září 2015), drtivá většina z nich prohlásila, že nevěří, že oficiální odhady přesně zrcadlí stav čínské ekonomiky.

upravit oficiální údaje o HDP z roku 2013 směrem nahoru s tím, že výkon ekonomiky měl být o 13 až 16 procent vyšší, než jak uváděla oficiální čísla.³⁰ V tomto případě se jedná o metodologické cvičení s čísly, spočívající v použití revidovaných principů Systému národních účtů OSN zjevně v mnohem přiznivějším duchu, než jak principy aplikovali samotní státní statistikové. Předpokládá to, že ekonomika, která je oficiálně měřena, je složena z produkce a spotřeby a že problém spočívá v tom, jak ohodnotit jejich rozdílné komponenty. Největším příspěvkem v novém vyšším přepočtu je vyšší odhad příčítaného nájemného (tedy toho, co vlastně majitelé domů a bytů „platí“ sami sobě), pak následují vyšší odhady pro průmysl, stavebnictví a služby a hodnotu výzkumu a vývoje. Což znamená posun hrubých čísel nahoru, avšak ne proto, že by se v ekonomice odehrávalo něco nového, ale protože to, k čemu dochází, je jinak uváděno na účtech. Nicméně toto metodologické cvičení má jen malý či žádný vliv na odhady růstu. Když v prosinci 2014 vydal Národní statistický úřad svá vlastní upravená čísla, podobně nastavil jedno ze dvou čísel nahoru asi o 3 procenta, výsledkem bylo to, že obě čísla HDP se ocitla blíž.

Avšak úpravy tohoto typu vypořádají více o stavu národního účetnictví než o reálné ekonomice. Většina pozorovatelů pravděpodobně oficiální statistiky podezírá z nadhodnocování, a ne z toho, že by podhodnocovaly sílu ekonomiky. Kritičtější „korekce“ upravují oficiální čísla směrem dolů. Nikdo netuší, jaký byl čínský HDP po skončení období Maova avanturizmu. Byl poškozen, ale nejspíš ne tolik, jak se doposud předpokládalo. Pokud by následné statistiky začínaly od příliš nízkého základu růst, musel být alespoň zpočátku, nadhodnocen. Ani neexistují hodnověrné a jisté údaje o míře inflace. Pokud nejsou národní účty dostatečně přízrůsoby reálné míře inflace, růst musí být opět nadhodnocen. Ani není znám rozsah zadlužení či opět to, jestli k tomu adekvátně přihlížely národní účty. Příkladem může být rozsáhle používaný model výstavby nových sídlišť, která ale nikdy nebyla obydlena. Výsledkem sice byla vyšší čísla HDP, reálně to však nepřinášelo žádnou ekonomickou hodnotu; tím spíše, pokud tyto projekty byly financovány z dluhu, který jim ani nemohl posloužit. Ani se neví, nakolik jsou základní data spolehlivá. Národní statistický úřad nemá k dispozici ceny sektor od sektoru a k některým účelům musí používat více či méně hrubé odhady. Statistické v ústředí vycházejí z místních a provinčních dat, která musejí být

³⁰ Rosen a Bao, *A Better Abacus for China*.

z důvodů konzistence vyrovnávána. Neboť tlak na „dobrá“ statistická čísla HDP je zřejmý, zejména na místní úrovni, a bylo by neprozíravé očekávat, že se do nich nepřomítá tendence příznivě je upravovat. Dokonce i drobné falšování směrem vzhůru v jednotlivých úpravách pak v součtu dává konečná čísla, která silně přehánějí.

Důležitým důvodem, proč jsou naměřená čísla ekonomického růstu ne-realisticky vysoká je to, že část růstu umožňují investice, které jsou na dluh, přičemž úrok je tak vysoký, že přesahuje výnosy z investic. Vláda stimulovala ekonomickou aktivitu poskytováním levných úvěrů a orientováním státních podniků směrem k tomu, aby úvěry proměňovaly v investice, některé dobré a některé špatné. Statistická data HDP zaznamenávají veškerou ekonomickou aktivitu, ale nejsou realisticky nastavena, aby zaznamenávala náklady dluhů a špatné investice. Prostě a jednoduše. Systém národních účtů není nastaven tak, aby se dokázal realisticky vyrovnat s ekonomikou, která spoléhá na nadměrné investování na základě dluhů, což je způsob vlastní Číně.

Nedávná studie jiné mezinárodní poradenské organizace, Conference Board, přišla s tím, že každoroční přírůstek, který podle oficiálních údajů dosahuje 10 procent, byl mezi asi 7 až 7,5 procenty.³¹ Pokud vezmeme pro Čínu a ostatní země Východní Asie období nejvyššího růstu, podle této studie zjistíme, že růst Číny lehce zaostával za růstem Jižní Koreje, Tchaj-wanu a Japonska. Studie odhaduje, že od roku 2012 reálné tempo růstu Číny bylo 4,1 procenta, zatímco oficiální tempo růstu bylo udáváno na 7,7 procenta. Dvě další poradenské firmy, Capital Economics a Lombard Street, odhadují rychlost růstu ještě ostřejší níž ve srovnání s trendy, které ukazují oficiální statistiky. Růst HDP v roce 2014 měl činit 4,3 procenta a v roce 2015 měl dosáhnout výše 3,7 procenta, což můžeme srovnat s oficiálním odhadem, který je 7 procent.³² Odhady výzkumníků z čínské Národní komise pro rozvoj a reformu ukazují, že téměř polovina z celkového množství investic do čínské ekonomiky mezi léty 2009 až 2013 (jedná se o období stimulů proti recesi z roku 2008) byla „neefektivní“.³³ Jejich výzkum také ukázal, že v posledních letech se prudce snížila efektivnost investic, což znamená, že ekonomika

³¹ Wu, *Re-estimating Chinese Growth*.

³² *New York Times*, 26. srpen 2015.

³³ *Financial Times*, 27. listopad 2014.

neustále dostává méně dodatečných růstových stimulů z každé jednotky dalších investic. To způsobuje, že každoroční růst v tomto relevantním období opravený o neefektivní investice bude o 2 až 3 procentní body nižší, než uvádějí oficiální statistiky. Tyto kvantifikace jsou sice sporné, ale ekonomové se shodují na tom, že v čínské ekonomice je příliš mnoho neefektivních investic a že jejich efektivnost dál klesá. Že tomu tak v rostoucí ekonomice je, ale není nic neočekávaného, nicméně pokles v Číně je větší než očekávaný a je výsledkem velkého počtu zbytečných a vyplývaných investic.

Akumulovaný efekt těchto uvedených snížení hodnocení je ten, že ekonomika je asi o třetinu menší, než jak uvádějí oficiální odhady. Spíše než aby rosta na úrovni Spojených států, jedná se o druhohradu ekonomiku, jež je na úrovni asi tak Japonska nebo Německa, průměrný příjem na hlavu je střední. Zatímco v Číně se růst zpomaluje, u jejího asijského konkurenta Indie zrychluje. Podle předpovědí Mezinárodního měnového fondu (IMF), do roku 2016 Indie předstihne Čínu v rychlosti ekonomického růstu. Dalším efektem je ekonomická nerovnost, byť groteskní na tom je, že ač jsou oficiální statistiky podhodnoceny, od chvíle, kdy se podíl bohatství řízeného velmi bohatými zvýšil, je odhadován na základě vztahu k nafouknutému celku.

Tato cvičení jsou rozdílného druhu od těch, která používá Rhodium Group. Nejedná se zde o ohodnocení rozličných ekonomických komponent, které musí být oceněny jinak, ale o samotnou podstatu některých z těchto komponent, jinak řečeno, nejde o to, jak je aplikuje Systém národních účtů OSN, ale o to, na co je aplikuje. Jestliže vykopete díru v zemi a pak ji znovu zasypete, jedná se o ekonomickou aktivitu, která však nepřináší žádný růst. Pokud si vypůjčíte peníze na vybudování dálnic, které nejsou nikdy využívány, anebo postavíte byty, ve kterých se nežije, jedná se sice o investici, ale ne o investici, která by přinášela reálný kapitál, který se následně promění v reálnou spotřebu či další produkci.

Funguje to následovně. Pokud se postaví zbytečně letiště, jedná se o ekonomickou aktivitu. Ta vytváří poptávku po oceli, betonu, sklu a podobně a generuje pracovní místa. A zvýší statistiky HDP. Ale jakmile na letišti probíhá malý provoz, stane se faktorem odčerpávání ekonomiky. Musí být udržováno v provozu a opravováno, ale dochází na něm jen k malému či žádnému podnikání. Během období růstu zaznamenávala Čína stabilní užívání takových neefektivních investic. Což se přičítalo k HDP a touto lstí se jeho čísla uměle navyšovala. Nejenže jsou taková čísla „nekorrektní“, ale ani realisticky

nereflektují skutečnou ekonomickou sílu. A tak část důvodu, proč se měřený ekonomický růst nedávno snižoval, je, že se náklady neefektivních investic akumulovaly a tak říkajíc dostihly reálnou ekonomiku a mnohem silněji ovlivnily její rovnováhu. Navíc jsou čísla mnohem menší, protože ekonomický růst poklesl, zčásti také proto, že předchozí nadsazená čísla nebylo možné už dál udržovat.

Falšování ekonomických čísel není výlučně věcí Číny, ale je to jeden ze způsobů, jak se čínská ekonomika poháněná investicemi odlišuje, aby byla větší falešnou ekonomikou, než je obvyklé. Mnohem realističtějším způsobem nového ocenění ekonomiky je přát se, jaká je její skutečná síla, než zkoumat, jak se k číslům dochází. A způsob, který se k tomu blíží, nevyhnutelně vede ke snížení reálné síly ekonomiky.³⁴

Je obtížné vymanit se z obsese sledování velikosti HDP. Nakonec zjistíte, že jeho velikost nemá příliš velkou vypovídací hodnotu. Pokud vztyčíte hranice kolem 1,4 miliardy obyvatel, vždy se bude jednat o ohromnou ekonomiku bez ohledu na jiné okolnosti. Ekonomika Spojených států není silnější, protože se týká jen 300 milionů obyvatel, ale protože pro ně generuje vyšší průměrný příjem na osobu. Ale i tak je Čína často nadhodnocována, protože je prostě a jednoduše větší.

Korupce

V čínském, kontrolou poselům státě se endemicky šíří podvádění a nepoctivost. Úředníci a příslušný personál podvádějí svoje klienty; kolegové podvádějí jeden druhého; vládní organizace na nejnižší úrovni falšují výkony svých povinností a zneužívají svěžené fondy; místní vlády a orgány falšují statistická data, která se pak stávají součástí oficiálních statistik; a policisté, soudci, učitelé a administrativní pracovníci masivně podvádějí při výkonu svých činností a služby. Pochopitelně že ne všichni lidé a orgány podvádějí, ale podvádění je bezuzdné.

³⁴ Navíc standardní způsoby měření HDP nezahrnují sociální náklady, jako jsou míra znečištění či vyčerpání životního prostředí. Tyto náklady byly během období ekonomického růstu v Číně mimořádně vysoké. Pokud by byly vzaty důsledně do úvahy, dál by zmenšily odhady růstu, pro Čínu ještě více než pro jiné ekonomiky.

A potom ještě korupce! Korupce je problémem mnoha vlád, ale v čínském případě zasahuje přímo srdce státu a dosahuje monumentálních rozměrů. Jedná se o problém s ohromnými důsledky. Pokud stát sám je zkorumpovaný, je nemožné udržovat kulturu poctivosti v podnikání a kulturu veřejné služby v administrativě.

Si Ťin-pching zahájil tvrdou kampaň proti korupci, ke které se ještě vrátíme později. Ale ještě předtím se musíme pokusit pochopit povahu a rozsah tohoto problému. Korupce je trestný čin a ze samotné povahy věci vyplývá, že je pokud možno co nejvíce skryta před zraky veřejnosti – i když ještě donedávna existovala jen mizivá snaha nevychloubat se bohatstvím získaným korupcí. My víme, že korupce dosahuje masivních rozměrů, ale nevíme přesně, jak je velká, a přesně nevíme, jak funguje. Žádný upřímný pozorovatel čínského systému by nebyl schopen prohlásit, že o tom opravdu něco ví, a každý pokus o vysvětlení a popis je nevyhnutelně do jisté míry vždy pouhou spekulací.³⁵

Existují rozdílné druhy korupce, proto je musíme napřed rozlišit.³⁶ Když začneme v dolních patrech systému, existuje korupce ve formě úředníků, kteří v pracovních dnech berou úplatky od klientů za služby, povolení, schvalující razítka a různé certifikáty. Ve všem, počínaje schválením podnikání, učení přes lékařské ošetření, sociální pomoc až k policii a certifikátům o původu potravin. Všechno z toho může být uděleno, opožděno nebo zamítnuto; a všechno z toho může vést k uplácení. Opět, ne všichni úředníci jsou zkorumpováni. Kolega, který Čínu zná dobře, mi připomenu, že „pořád existují úředníci, kteří žijí v pátém patře bez výřahu a jezdí do úřadu na kolech a nemají děti, které by žily bohémskými způsoby života někde na Západě“.

³⁵ Neexistují žádné komplexní a aktuální analýzy korupce v Číně, o kterých bych věděl (i když viz Rose-Ackerman a Lagunes, eds., *Greed, Corruption, and the Modern State*). Ve většině vědecké literatury, obzvláště ekonomické, není korupce zmiňována vůbec nebo jen málo. Všichni o ní vědí, ale její ekonomická a politická infiltrace není adekvátně pojednána. Moje interpretace zde je založena na mnoha zdrojích, včetně rozhovorů a novinových článků.

³⁶ Avšak ve specifických případech jsou často promišeny a nelze je přesně zařadit do některé kategorie. Agentura Reuters 28. dubna 2015 uvedla případ ředitele nemocnice, který „využíval svoji pozice k tomu, aby bral úplatky související se stavěbními projekty, dodávkami léků a dalšího lékařského vybavení a pozicemi doktorů“. Cílem přišel ke jmění o velikosti 18 milionů amerických dolarů.

Ale z výzkumů víme, například Pew Research Center, že pro většinu občanů je korupce v menší či větší míře cosi na způsob všední reality a zároveň něco, co posouvá jejich život směrem, který silně odmítají.

Dál směrem vzhůru v rámci byrokracie se korupce děje v podobě prodávání a kupování funkcí a povyšování. Ve státě, který se pyšní praktikováním meritokratického udělování funkcí, jsou pozice a funkce prodávány tomu, kdo nabídne nejvíc. Tak to probíhá ve straně, státní byrokracii i v ozbrojených silách. Což také zahrnuje kupování si úřadů na Všechčínském shromáždění lidových zástupců (VSLZ), v Čínském lidovém politickém poradním shromáždění (ČLPPS) a dalších oficiálních výborech na ústřední i místní úrovni. Zahrnuje to také úplatky nahoru v systému, který přiděluje fondy dolů místním orgánům. Bývalý stranický tajemník Chunananského úřadu pro zmírnění chudoby byl postaven před soud proto, že mezi léty 1992 až 2013 si vyměnou za přidělování fondů programu na zmírnění chudoby přišel na úplatcích na více než 11 milionů *juanů*.³⁷ Nikdo neví, jak dalece jsou tyto praktiky rozšířeny, avšak například kupování a prodej povyšování je značně převládající v ozbrojených silách. Většina pozorovatelů tuto skutečnost považuje za faktor, proč je armáda mnohem méně schopná, než jak by napovídala její velikost. Dva bývalí zástupci předsedy Ústřední vojenské komise, kteří v ní sloužili do roku 2012, byli obžalováni z korupce. První z nich, generál Sü Čhaj-čhou byl obžalován v červnu 2014 a přiznal se k přijímání obrovských úplatků, některých prostřednictvím členů rodiny, na oplátku za přidělování a povyšování (zemřel v březnu 2015 ještě předtím, než mohl být postaven před soud). Druhý, generál Kuo Po-siung, byl zatčen 10. dubna 2015. Bývalý zástupce náčelníka logistiky Lidově osvobozené armády Ku Ťün-šan byl obviněn z přijetí úplatků za povyšování stovek důstojníků a přišel si tak na desítky milionů *juanů*.

Nedávná zpráva, kterou z nějakého důvodu distribuovala oficiální čínská tisková kancelář *Sin-chua* (Nová Čína), poskytuje zřídka vyhled do tohoto surreálního světa korupce. Zjevně se jednalo o chybu a zpráva byla rychle stažena z webu *Sin-chua* a ostatních internetových čínských sítí, ale ne dřív, než pronikla ven ze země. Hlavními prodávací funkcí a podobně jsou vysocí úředníci, zejména nejvyšší místní úředníci či hlavy orgánů, jež mají na starost personální záležitosti. Číslo dvě a někdy číslo tři, a dokonce i číslo čtyři

³⁷ *South China Morning Post*, 1. listopad 2014.

z těch, kteří jim stojí v čele, berou úplatky za to, že jsou lidé povyšováni. Někteří z povyšovaných si na úplatky půjčují od bank, jiní hledají sponzory v řadách podnikatelů, kteří budou mít prospěch z toho, že úředník je povýšen. A někteří používají peníze, které sami získali na úplatcích či z jiné korupce. Kupci také mohou platit na splátky, stejně jako majitelé domů splácejí svoji hypotéku. Nedávné případy naznačily velikost plateb, které jsou s tím spojené. Bývalý stranický šéf Luo Jin-kuo ve městě Mao-ming v Kuang-tungu byl minulý rok odsouzen k trestu smrti za to, že přijal na úplatcích více než 100 milionů *juanů* od 64 úředníků, kteří toužili po povýšení. Luo rozdával funkce na základě specifického ceníku: 200 000 *juanů* za funkci ve výrobě; dva miliony *juanů* za povýšení na úroveň oddělení; 10 milionů *juanů* za funkci zástupce starosty.³⁸

Opět, na vrcholku toho všeho stojí zpronevěra prostředků státu na nejvyšší úrovni. Zde už není termín „korupce“ adekvátní, je příliš umírněný. Je to organizovaný zločin a pravděpodobně se jedná o praxi, která je ze všech nejtemnější, nejméně známá veřejnosti a jde o ní zjistit nejméně neuvěřitelných důkazů. A je nová, nejedná se o dobrou staromódní čínskou tradici poskytování darů, ale jedná se o praxi, která se zrodila z nedávného investičního boomu. Co je často obdivováno, je restrukturalizace sektoru státem vlastněných podniků v posledních zhruba dvaceti letech, částečně spočívající v rušení špatně fungujících entit, které jsou někdy slučovány s lépe fungujícími podniky a někdy prodávány, přenechávány či rušeny. Což vytváří přímo zlatý důl pro podnikatele, kteří tak nakoupí za výhodné ceny stagnující firmy, anebo za ně nezaplátí vůbec nic, aby pak podniky pokračovaly v činnosti pod novými názvy či byla likvidována část jejich majetku. Čínská značka ekonomického růstu také vytvořila další bonanzu ve formě smluvního obchodování a pronajímání půdy. Tento zlatý důl byl navíc poháněn stimulačními injekcemi finančních prostředků v hotovosti a levnými úvěry do státního sektoru po roce 2008.

Každý investiční projekt do infrastruktury, bez ohledu na to, jestli je malý nebo velký, je potenciálním nástrojem vykrádání a zpronevěř státních fondů. Někdo musí vydolovat uhlí a nerostné suroviny. Někdo musí provozovat cementárny, vysoké pece a ocelárny. Někdo musí postavit přehrady, vybudovat elektrárny a rozvody elektrické energie. Někdo musí postavit dálnice,

³⁸ *South China Morning Post*, 30. listopad 2014.

železnice, letišť a mrakodrapy a někdo nové školy, nemocnice a univerzity a někdo zase další nová muzea, kina, městské parky a hřiště. Někdo musí zařídít, aby pro tyto investice byla dostupná půda. A všemi těmito provozovateli či někým jiným, jejich dceřinými společnostmi a subdodavateli mohou být privátní společnosti nebo státem či místními orgány vlastněné podniky. Veškerá tato restructuralizace a investiční boom jsou řízeny státem. A je to stát, kdo zavírá podniky a rozhoduje, co se s nimi má podniknout; je to stát, kdo uděluje dotace na dolování a platí vývojové kontrakty. Je to stát, kdo uděluje povolení k podnikání; je to stát, kdo přiděluje půdu. Můžeme říct, že to jsou vysokí i nízkí úředníci, kteří tomu všemu velí. A tyto úředníci mohou prodávat kontrakty, povolení či pronajímat půdu či mohou být tajnými společníky zúčastněných podniků, kterým pak oni sami nebo jejich rodinní příslušníci či přátelé udělují kontrakty či povolení či půdu. Kontrakty, které jsou úspěšné, nebudou ty nejlepší, ale ty, za které se platí nejvíce a nejlépe, čili ty, které nejlépe defraudují stát. Příhráním kontraktů to zdaleka nekončí, spouští se tím řetěz dalších zpronevř, navazující na pokračování prací, jelikož dohled je v rukou úředníků, kteří jsou už nějak zapojeni nebo z toho mají zisk.

Úředníci na všech úrovních, od vrcholných až po ty na místní úrovni, jakož i ti na okrajích obrovského veřejného sektoru – jako je třeba pekingská ZOO, kde úplatky týkající se zásobování zčásti vysvětlují žalostné podmínky, ve kterých tam jsou zvířata držena – jsou s to zbohatnout, a jejich rodiny a známí jsou schopni využívat jejich konexí, aby se obohatili sami. Tento typ korupce je nejen rozšířený, ale podle všeho také dosahuje monumentálních rozměrů, skutečně až za hranice chápání normální mysli. Jedná se o případy milionů, stovek milionů a miliard, které jsou rabovány z veřejných prostředků. V prosinci 2014 byl Čou Jung-kchang, do roku 2012 člen Státního výboru politbyra komunistické strany a šéf vnitřní bezpečnosti, vyloučen ze strany a zatčen kvůli obvinění z braní úplatků a napomáhání členům rodiny a známým v olupování státu. Formálně byl obžalován v dubnu 2015 a při tajném procesu odsouzen v červnu k doživotnímu vězení, ztrátě všech politických práv a konfiskaci veškerého majetku. Byl shledán vinným z úplatkářství, zneužívání pravomoci veřejného činitele a vyzrazování státních tajemství. Odsouzen k doživotí byl na základě obvinění z braní úplatků. Takéž na konci roku 2014 vyšetřovatelé objevili více než 200 milionů *juanů* v hotovosti, uložených v několika bytech, které vlastnil Wei Pcheng-juan, bývalý

úředník v oblasti dobývání uhlí. *South China Morning Post* odhadovaly, že ukrývané bankovky v hotovosti budou mít hmotnost více než 2,3 tuny (protože čínská bankovka s nejvyšší hodnotou je 100 *juanů*). V tomto případě se ani nejednalo o úředníka na nejvyšší úrovni, byl pouze zástupcem ředitele oddělení uhelného průmyslu čínské Národní komise pro rozvoj a reformu. Nadřazený kolega, bývalý zástupce ředitele této komise Liou Tchíe-nan byl 10. prosince 2014 odsouzen k doživotnímu vězení a propadnutí veškerého osobního majetku za to, že od roku 2002 do roku 2012 přijal úplatky o velikosti 35 milionů *juanů*, některé prostřednictvím syna. V srpnu 2015 byl Ku Ťün-šan, zmíněný výše, za přijímání úplatků, uplácení, zpronevřeru státních fondů a zneužívání pravomoci veřejného činitele odsouzen k trestu smrti s dvoulétným odkladem. Odklad znamenal, že je nepravděpodobné, že rozsudek smrti bude vykonán. Navíc byl zbaven politických a občanských práv, zbaven hodnosti generálporučíka a všechn soukromý majetek mu byl zkonfiskován. V jiné kauze se hovoří o jistém podnikateli, který zaplatil jednomu svému podporovateli úplatek ve formě automobilu Mercedes-Benz se 100 kilogramy zlata, uloženými v zavazadlovém prostoru vozu. *China Economic Weekly* 24. listopadu 2014 publikoval odhad, že čínští veřejní úředníci převedli v letech 2000–2011 na zahraniční účty jednu miliardu *juanů*. Poradenská firma Emerging Advisors Group odhadla, že následně po stimulech z roku 2008 byl zpronevřen ekvivalent jednoho bilionu amerických dolarů, což možná obnáší až pět procent každoročního HDP. Ve Washingtonu sídlící nezisková organizace Global Financial Integrity odhadovala, že pevninská Čína ztratila mezi lety 2003 až 2012 1,25 bilionu amerických dolarů prostřednictvím nezákonného vyvádění peněz včetně daňových úniků, korupce a kriminálních činů. Podle zprávy International Consortium of Investigative Journalists, uveřejněné na začátku roku 2015, o prostředcích držných v zahraničí čínskými elitami, se uvádí, že zemi od roku 2000 opustila nevypátratelná aktiva v hodnotě mezi jedním až čtyřmi biliony amerických dolarů. Čísla jako tato, byť nutně spekulativní, nejsou nějakou planou fantazií a dávají dobrou představu o rozsahu korupce.

Hlavnou silou tohoto konglomerátu krádeží je organizovaný zločin na nejvyšších úrovních. Tam dochází k největším akcím, kvůli tomu jsou veřejné funkce ceněné natolik, že jsou směrem dolů prodávány a kupovány za velké peníze; ceněné natolik, že stojí za to koupit si protekci, spojenou s členstvím ve Všečínském shromáždění lidových zástupců (VSLZ). Toto je kriminalita,

kteří sahá až nahoru a na nižších úrovních vytváří kulturu korupce. Když obyčejní úředníci vidí, že ti nahoře se obohacují, budou se cítit oprávněni dělat to samé. Na této úrovni efekt korupce zvětšuje hodnotu korupce veřejného sektoru. Kde se předtím jako dar očekávaly hodinky, teď se předpokládá, že to bude osobní automobil. Číňané jsou navyklí platit za služby dary, avšak očekávání daru dosáhlo bolestiplné a demoralizující úrovně.

Korupce takové úrovně a takového rozsahu má mnohonásobné důsledky. Příjem je „přerozdělován“ od obyčejných občanů a zesiluje bohatství bohatých. Stát je obírán o svoje fondy a připravován o svoji kapacitu, skrz korupci se snižuje jeho efektivita. Příliš mnoho úředníků je zaujato jen sebou samými a svým podnikáním a odváděno od vykonávání svých pracovních povinností. Příliš mnoho důstojníků má nejen mizernou úroveň vojenské profesionality a schopností, ale je také posedlých vlastním podnikáním na úkor vojenského plánování a práce.

Avšak důsledky sahají ještě dál a hlouběji. Na vrcholku pyramidy korupce se objevuje nová oligarchická třída nejvyšších úředníků a podnikatelů, která parazituje na státu, neslouží mu a vymyká se jeho kontrole. Pro státostranu se tak nejedná jen o ekonomický problém, představuje to také problém moci. Všechny vlády chtějí, aby jim byli za svoji mzdu úředníci zavázáni, tak si zajišťují jejich loajalitu. Nicméně oligarchové-úředníci nejsou nikterak zavázáni svému formálnímu zaměstnavateli. Jejich zaměstnání jen představuje základ pro podnikání, odtud pramení jejich reálné příjmy. Stát je za vykonávání svých rozvojových projektů závislý na svých dodavatelích a podnikatelích, ale nedokáže kontrolovat práci, kterou odvádějí, anebo cenu, kterou si za ni účtují, a to od té doby, co podnikatelé začlenili kontrolory do své kriminální činnosti či se kontrolori sami stali podnikateli. Kontrolou posedlá strana, která předpokládá, že má monopol nad kontrolou a výkonem moci, se nyní stává závislá na třídě oligarchů, která představuje konkurenční zdroj moci. Po celém státě se objevují ekonomická lenní panství, která sama pro sebe představují zákon a jsou vlastně státem ve státě. Vedení před rokem 2012 tolerovalo tuto prohnilost jako nezbytnou cenu, kterou musí zaplatit za „stabilitu“. Teď se zdá, že je na místě přijít s novým druhem vedení. To slibuje, že korupci vyhlásí válku. Tato válka má dvojitý rozměr. Jedním jejím cílem je očistit státostranu od politických oponentů, což je pro každé čínské vedení nezbytná záležitost. Druhým cílem je rozdrtit moc a sílu oligarchických kruhů, aby se v rukou vedení státostrany soustředila nejen politická,

ale také ekonomická moc. Existují pozorovatelé, kteří se domnívají, že jediným vážným cílem je očistění od politických oponentů, ale tento přístup je nejspíš příliš jednoduchý. Mnohem pravděpodobnější je, že to, čeho jsme svědky, je vedení, které se vydalo na válečnou stezku, aby plně ovládlo státostranu a zajišťilo, aby státostrana reálně kontrolovala společnost.

Standard

Ekonom Amartya Sen nedávno provedl srovnání Číny s Indií co do kvality vlády a její výkonnosti a toto srovnání dopadlo pro Čínu příznivě. Nejenže jsou „naděje, že Indie snad jednoho dne předstihne Čínu v ekonomickém růstu“ stále příliš vzdálené, ale také „Čína dělá mnohem víc než Indie pro to, aby prodloužila průměrnou délku života, zlepšila všeobecné vzdělání a pro svůj lid zabezpečila zdravotní péči“.³⁹ Může se sice zdát, že jde o případné srovnání, zdůrazňující nízkou výkonnost Indie (byť Indie dnes fakticky předstihla Čínu v rychlosti ekonomického růstu), ale příliš nevyhoví o Číně samotné. Není žádných pochyb o tom, že Čína v mnoha ohledech Indii překonala, ale není ambicí čínských vůdců překonávat ty málo výkonné, jejich cílem je vyrovnat se nejlépeším. Zajištění veřejných služeb se v nedávných dekádách bezesporu zlepšilo, ale pak se toto zajištění během maoistických katastrof totálně zlikvidovalo. Čína se možná zlepšuje v zabezpečení zdravotní péče a v oblasti sociálního zabezpečení svého obyvatelstva, ale například Velká Británie zavedla státní zdravotní péči v roce 1948, jež je od samého počátku na míle vzdálená zdravotní péči, jakou svému lidu poskytuje současná Čína. A to tehdy byla Velká Británie zruinovaná válkou a chudší, než je dnešní Čína, a stále v ní platil přídelový systém potravin a základních životních potřeb. Švédsko a Norsko zavedly „penzijní systém“ v padesátých a šedesátých letech, což je od samého počátku na míle vzdáleno od stávajícího systému čínského sociálního zabezpečení, které je vzhledem k ekonomické kapacitě současné Číny mizivé, pokud vůbec existuje. Skutečnost je taková, že politický klíč k dokonalé sociální péči – jako je ve Skandinávii, pokud bychom si měli zvolit nejznámější příklad, anebo

³⁹ V článku *New York Times* ze dne 20. června 2013, který doprovoznel vydání knihy *An Uncertain Glory: India and Its Contradictions*, jejímž spoluautorem byl Jean Dreze.

v Kostarice, pokud bychom si měli vybrat méně známý příklad, či příklad čínského souseda Jižní Koreje – spočívá v tom, že sociální opatření jsou zaváděna hned na začátku vývojeového procesu ještě předtím, než si je země na základě podrobných ekonomických analýz mohou dovolit. Důvod je ten, že je to v raných stadiích ekonomického vývoje, kdy je riziko rozšíření chudoby vysoké a existuje potenciálně široká politická shoda ve prospěch chudobě zavést opatření proti chudobě. Pokud země čeká, až ekonomický růst učiní sociální zabezpečení všeobecně „dostupným“, bude příliš pozdě. Většina se už přesune z rizikové zóny chudoby a politika opatření proti chudobě bude zredukována jen na zájem minorit. Čínskou strategií je, „napřed růst, teprve poté budovat rovnost“. A v tom režim učinil strategickou chybu: Je zřetelné, že rostoucí střední třída nepředstavuje hnačí sílu politiky sociální solidarity. Jedná se o zjevnou chybu, pokud je záměrem režimu vystavět efektivně fungující sociální stát.

Standard, vůči kterému by se měla Čína poměřovat, je ten, který si nastavili sami čínští vůdci. Jejich tvrzení o dokonalosti nespočívá v tom, že by si vedli lépe než jejich předchůdci z časů, kdy se Čína po Kulturní revoluci vsuktu propadla do propasti. Pojmají svou roli absolutněji: Nevedou si jen lépe, vedou si dobře. Ale ani tvrzení, že si vedou lépe než druzí, nemůže být pravdivé. Je v tom opět více absolutnějšího pojetí: Vedou si právě tak dobře jako druzí. Čína je podle nich vyspělá země, se kterou se nesmí jednat povýšeně jako s nějakou „rozvojovou zemí“.⁴⁰

Měli bychom vzít sebechválu čínských vůdců vážně. Například standardem ustanoveným Světovou bankou a Výzkumným vývojeovým střediskem čínské Státní rady je to, co se dočteme ve zprávě *Čína 2030: Budování moderní, harmonické a tvořivé společnosti (China 2030: Building a Modern, Harmonious and Creative Society)*. Ta nabízí spíše než srovnání s rozvojovými zeměmi komparaci se zeměmi Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD). Režim si sám poskytuje legitimitu nárokem, že nereprezentuje pouze sílu, již bychom se měli obávat, ale takéž kvalitu, kterou bychom měli obdivovat. Pokud je to zorný úhel, jakým chce být nahlížen, pak bychom mu měli vyhovět.

⁴⁰ Čínští vůdci občas prezentují svou zemi, jako kdyby byla stále ještě rozvojová, ale člověk je nemusí dlouho sledovat a příliš o tom přemýšlet, aby pochopil, že v tomto případě se jedná pouze o oportunistus.

Úhel pohledu pro srovnání

Byla to moje předchozí práce o stavu Jižní Koreje (Korejské republiky), napsaná společně s kolegy, která mě přivedla k Číně coby dalšímu logickému předmětu mého zkoumání. Tento výchozí „ukazatel směru“ mi velmi pomohl. Umožnil mi vidět Čínu ve správném kontextu. Modernizace Jižní Koreje je vůbec největší příběh o rozvoji země, jaký kdy existoval. Rozvoj Číny v mnoha ohledech vypadá stejně. Povstal z popela destrukce, opírá se o silné vedení a autoritářský stát, odráží komplikovaný propletenec státu a kapitalismu a vyznačuje se prudkým růstem. Avšak porovnávání nevydrží dlouho. Když na Světovém ekonomickém fóru v Davosu v lednu 2014 čínský ministr zahraničí Wang I prohlásil, že „příběh Číny je příběhem o největším úspěchu naší doby“, opakoval jen smyšlenku, která už byla vyřčena tolikrát a v tolika různých verzích, že se stala všeobecně přijímaným mýtem. Čínský příběh je sice jedním z největších, ale pokud jde o jeho velikost, nedosahuje například velikosti příběhu Jižní Koreje nebo ostatně Tchaj-wanu.

Jižní Korea dosáhla v průběhu čtyřiceti let tři monumentálních úspěchů. Chudoba se proměnila v blahobyť (a to reálný blahobyť, který udělal z Koreje zemi s vysokými průměrnými příjmy), diktátorský režim se transformoval v demokracii a záchraná sociální síť byla rozproštěná po celé zemi, takže žádná důležitá součást populace nebyla vyloučena z blahodárného vlivu ekonomického vzestupu a sociální ochrany, která napomohla tomu, aby se Korea stala relativně rovnostářskou společností, na rozdíl od čínské nekontrolovatelné nerovnosti. Čínská reforma a proces otvírání se trvá již téměř čtyřicet let, ale s Jižní Koreou se mohou rovnat pouze v jediném aspektu, a sice v ekonomickém růstu. A za dobu, kdy se Jižní Korea vypracovala mezi země s vysokým příjmem, Čína pokročila na úroveň země s ne více než jen průměrným příjmem, Čína pokročila na úroveň země s ne více než jen valy víceprezident Světové banky, si povšiml, že v nedávných letech pouze dvě ekonomiky, Jižní Korea a Tchaj-wan, dokázaly poskočit ze statusu nízkopříjmové země do statusu vysokopříjmové země, což implikuje, že Čína je nyní na cestě stát se třetí takovou zemí.⁴¹ Avšak v tomto případě se jedná o falešné porovnávání (a nejen proto, že zapomněl na jiné země, které usilují o totéž), protože čínská modernizace je výlučně ekonomickou záleži-

⁴¹ Huffington Post, 10. února 2014.

tošti. Oproti tomu modernizace Jižní Koreje a Tchaj-wanu byla komplexní; zajiště ekonomická, ale rovněž politická a sociální.

Takže pokud se dívám na Čínu a porovnávám její příběh s tím jihokorejským, nemohu být až tak ohromen, jako jsou jiní, jejichž výhoda může spočívat v tom, že se na problém dívají pod zorným úhlem, například, stagnujících ekonomik v Evropě či Spojených státech. Neohromuje mě ani čínský růst. Není na něm nic pozoruhodného, jak jsme již řekli výše. Není bezpříkladný, ojedinelý ani trvalý. Ve svých nejlepších časech byl ve Východní Asii dosti typickým jevem. Ekonomika měla po revoluci v roce 1949 dobrý start, ale pak byla za éry jedné ztracené generace zastavena v rozletu a její potenciál zůstal nevyužit. V průběhu osmdesátých let se sice opět začala zvedat, ale vezmeme-li do úvahy celé období existence Čínské lidové republiky, pozvedla se o poznání méně, než jak by odpovídalo standardům regionu.

Právě toto umístění Číny do náležitého kontextu bylo pro mou další práci zásadní. Otevřelo mi oči a nasměrovalo na dvě důležité okolnosti, které mi od samého začátku ležely nepovšimnuty v hlavě. Zaprvé, čínské úspěchy jsou ohromné co do kvantitativy, ale malé co do kvality. Čísla mohou být působivá, ale z hlediska skutečného významu nepředstavují nic oslnivého. Z druhé, dokonce i v kvantitativním měřítku to, co oslňuje, není růst jako takový, přestože se tak pozorovatelé často domnívají, ale sama velikost. Čína má ve světě mnohem větší váhu než třeba Jižní Korea, ale nikoli proto, že by tuto zemi překonávala, nýbrž protože je tak velká.

V knize *Korejský stát a sociální politika: Jak se Jižní Korea sama pozvedla z chudoby a diktatury k bohatství a demokracii* (Ringgen, Kwon, Yi, Kim a Lee: *The Korean State and Social Policy: How South Korea Lifted Itself from Poverty and Dictatorship to Affluence and Democracy*) jsme se já a moji kolegové pokusili nabídnout pohled na politickou historii Jižní Koreje od roku 1945 do roku 2000 prizmatem sociální politiky. Byl to stát, který vedl ekonomický rozvoj, a stát, který k tomu byl veden autoritářským režimem, v určitých obdobích až brutálně diktátorským. Ale byl to současně stát, který využíval sociální politiku aktivně jako nástroj ekonomického rozvoje. V literatuře je popisován jako „stát orientující se na rozvoj“ a „vyvíjející se sociální stát“, kde sociální starostlivost představuje jeden z nástrojů jeho rozvoje.⁴²

⁴² Viz Kwon, ed., *Transforming the Developmental Welfare State in East Asia*.

Mělo se za to, že to, co umožnilo jihokorejskému státu vést si tak efektivně, byla jeho autokratická vláda a síla. Což je i široce rozšířený předpoklad, pokud jde o Čínu. V naší studii jsme zjistili, že ač má vyvíjející se stát sílu a využívá ji, pořad to není její definující charakteristika. Co činilo tento stát tak efektivní, je spíše neočekávaně softstikované využívání síly. Autoritářští vůdci v Koreji měli sílu a moc a byli nekompromisně tvrdí, když se domnívali, že je to nezbytné. Ale nebylo to podrobování si populace sílou, čím vedli zemi k rozvoji. Naopak zvolili cestu mobilizace obyvatelstva k účasti na velkém projektu. Úspěch přišel na základě způsobu, jakým stát pracoval se společností.

Když přeneseme pozornost z Jižní Koreje na Čínu, podobnost se projevuje v ekonomickém růstu, dosahovaném za dohledu autoritářského státu. Ale v prvním případě máme co do činění s autoritářským státem, v tom druhém s diktaturou. Korejský stát byl v období před redemokraticizací (z větší části) autoritářský. Čína byla a je státostranou. Korea byla méně přikazovým systémem a její vůdci byli závislí na rozhodnutích získaných koalicemi a aliancemi. Byla v ní také rozšířena korupce ve státi i podnikání, ale podnikání tam nebylo státem vlastněné, spíše představovalo součást občanské společnosti, na jejíž mobilizaci byli vůdci závislí. Oba režimy musely čelit revoltám svého obyvatelstva. V Koreji v roce 1987 a v Číně v roce 1989, ale reagovaly na ně rozdílnými způsoby. V Jižní Koreji se autoritářský režim pokusil krizi přežít, ale nedokázal se udržet u moci a nakonec ustoupil a dovolil, aby se země vydala cestou demokratických reforem. V Číně režim nejenže neustoupil, ale dokonce sáhl po svém posledním zdroji síly, armádě, a rozdrtil vzpouru pomocí zbraní. V Koreji nepanovala státostrana, proto její vůdci nemohli reagovat podobně. Neměli k dispozici podobný zdroj poslední síly a nemohli ospravedlnit užití síly, které je obsaženo v ideologické a organizační struktuře státostroy. Vládi zemi, jež nebyla monolitická, ale postavená na živých, nezkostnatělých institucích občanské společnosti, které se vyvinuly během období modernizace, včetně sféry podnikání a jiných voluntarismů. Autoritářští vládci se proto mohli vzdát kontroly beze strachu, že se jejich projekt modernizace zhroutí – vlastně *museli* ustoupit, jelikož pokus udržet si moc za použití síly by zničil celý projekt modernizace, který byl jejich *raison d'être* a jejich jediným nárokem na legitimitu. V Číně vůdci nemohli přistoupit na kompromis, protože by znamenal zánik státostroy a protože v zemi neexistovala občanská společnost, o kterou by se Čína mohla opřít, tedy kompromis by zavedl zemi

do chaosu. Ani kompromis učinit nemuseli, protože měli k dispozici fyzické a ideologické prostředky, aby si udrželi moc ve svých rukou.

Autoritářský stát v Jižní Koreji od prvního vojenského puče v roce 1961 až k redemokratickému v roce 1987 vedl společnost způsobem, který lze nejlépe popsat jako konzistentně paradoxní. Čili různými cestami současně, kombinoval režim vládnutí, které byly někde jinde a obvykle byly považovány za nekompatibilní a paradoxní. Pokud šlo o *držení* moci, samovládcí a diktátoři byli brutálně tvrdí. Generál a později prezident Pak (Park) byl prvním a největším z autokratických vůdců a mužem, který vytvořil tento protichůdný modus vládnutí. Jednou z jeho prvních iniciativ bylo vytvoření korejské Ústřední zpravodajské služby (KCIA) jako tajné policie pod jeho osobním velením. Tvrdý útlak z její strany pocítovalo zejména odborové hnutí. Ale pokud jde o používání síly jako nástroje vládnutí, byli naopak korejští autokrati chytří, důmyslní a svým způsobem překvapivě měkčí. Prezident Pak ve stejnou dobu, kdy budoval korejskou tajnou policii, začal budovat korejský sociální stát. Zatímco na jednu stranu se jednalo o diktátorský stát, na druhou stranu se jednalo o stát spolupráce, kooptace a mobilizace. Jižní Korea nebyla jedno nebo druhé: diktátorský režim, a proto i režim nespolečnosti, nebo režim spolupráce, a tedy režim nediktátorský, ale byla jak režim diktátorský, tak režim spolupráce. Byl to nejtostný stát, pokud šlo o udržení se u moci (dokud nepodleh ve své poslední zkoušce), ale při vládnutí se více opíral o koalici než o brutální vedení a příkazy.

Rozpoznali jsme čtyři koalice mobilizace. První byla koalice mezi politickými vůdci a jejich úředníky a poradci. V ní autokrati vládlí tvrdou rukou, aby se zbavili nebo odstavili ty, kteří nebyli spolehliví. Ale jakmile proces dokončili, úředníkům a poradcům, se kterými mohli spolupracovat, ukázali svou laskavější tvář a poskytli jim díl moci, příslušnou autoritu a vytvořili instituce, prostřednictvím kterých mohli pracovat, například živné poradní orgány, které pracovaly ne jako podřízení a lokajové, ale coby rovnocenní partneři svých politických bosů. Přežívala v tom do jisté míry prastará představa nezaújatosti úřednického aparátu. Korejská ekonomika byla zkorumpovaná, avšak výkon veřejné správy nikdy neochromoval tak endemický rozsah úplatků, jaký je charakteristický pro Čínu. Státním zaměstnancům a poradcům tichotilo, když na ně bylo pohlíženo jako na apolitické, ale v realitě byli silně političtí. Ve světě existovali muži – a téměř vždy se jednalo o muže, byť nyní jako znamení skutečně modernizace je prezidentem žena,

dcera generála Paka, Pak Kun-hye⁴³ – kteří sami sebe viděli jako modernizátory a jako služebníky svého národa a kteří přicházeli s étosem modernizace jako svým velkým politickým cílem. Sledovali zbytek světa a viděli například, že moderní národy žijí v sociálních státech. Proto stejně jako my tvrdili: Pokud chceme být moderní, musíme žít v sociálním státě.

Druhou koalici představuje spojení mezi vládou a podnikáním, zejména velkým podnikáním. Tato koalice je dobře známa, ale i zde je třeba správně porozumět její paradoxní povaze. Vojenský převrat v roce 1961 byl zčásti namířen proti kultuře bratříčkovského kapitalismu, který se vyvinul v prvních letech po vzniku Jižní Koreje v roce 1948 během vlády I Sung-mana (Syngmana Rhee), prvního korejského prezidenta. Nicméně generál Pak Čong-hui (Park) si v rozporu se svým vnitřním přesvědčením brzy uvědomil, že svůj plán industriální modernizace země nemůže realizovat jiným způsobem než ve spojení s kapitalisty, kterými jinak pohrdal. Proto s nimi sjednal určitý rámec spolupráce, byť se mu tento krok z duše přičil. Aby mu byli po vůli, doslova si je koupil. Vznikla tak zvláštní a nijak pohledná forma zřízení, ve které monopolní kapitalismus řídil stát, což vytvořilo poměry vsudypřítomně vzájemné korupce. Ale fungovalo to efektivně. Nastal stabilní a nepřetržitý ekonomický růst, nemající ve světě sobě rovného.

Třetí koalice vznikla mezi občanskou společností a dobrovolnými organizacemi. Toto spojení nebylo tolik zřetelné jako koalice vláda–podnikání, ale o nic méně důležité. Dobrovolné organizace byly společnosti, které po roce 1945 importovaly zboží ze Spojených států, mnohé z nich vznikly ze sociálně orientovaných misionářských hnutí. Svoji činnost vykonávaly od samého počátku v rámci státu a pokračovaly v ní i během autoritářského období, zajišťovaly činnost mnohého z toho, co se týkalo sociálních služeb. Autokratičtí vládcí tyto organizace nerozdrtili ani je nenaturalizovali, pouze „pokorejštili“, což znamenalo, že u nich nesměli sloužit Američané. Opět nad nimi převzali kontrolu a dali těmto občansko-spoolečenským organizacím zřetelně najevo, kdo jsou jejich šéfové a jaké mají ve své činnosti mantinely. Jakmile se řečeným způsobem vyjasnily podmínky, poskytli i těmto nevládním činitelům prostor a příslušné pravomoci. Stejně jako podnikatelskou sféru je nechali přežívat na poli obchodu, v němž na sebe tyto organizace

⁴³ V současnosti je kvůli korupčním skandálům od moci odstravena a byla odsouzena za korupci nebválných rozměrů. Pozn. překl.